

Szabadság és egyenlőség.

(Előadatott az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1914 márczius 29-én tartott közgyűlésén.)

A társadalom életére kiható eszmék sorában legnagyobb jelentőségű minden időben kétségkívül e két eszme: a szabadság és egyenlőség eszméje volt.

Különböző felfogásuk döntő a társadalom egész alakulására és elmondhatjuk, hogy az emberi nem egész története nem más, mint szakadatlan küzdelem ezen két eszmének különböző módon megvalósítása iránt.

Érezte ezt a XVIII. századnak az a nagy társadalombölcseleje, kinek politikai tanai a legnagyobb mértékben gyakoroltak hatást a társadalmi fejlődésre: Rousseau, midőn azt mondja: „Ha azt keressük, miben áll a legfőbb jó, úgy találjuk, hogy az erre a két fő dologra megy vissza: a szabadság és az egyenlőség. A szabadság, mert minden függőség az állam testéből elvett erő; az egyenlőség, mert nélküle nem állhat fenn a szabadság.“¹

Mi a szabadság?

A XVIII. század másik nagyjelentőségű politikai írója: Montesquieu kiemeli már, hogy nincs szó, melynek annyiféle értelmet adtak volna, mint a szabadságnak; mely az elméket oly különböző módon szállta volna meg. Mindenki a társadalomnak oly berendezését értette alatta, mely vágyainak leginkább megfelel.²

Ez így van ma is. Az individualista iránynak szabadság az államhatalomnak mennél szűkebb térre szorítása. A demokráciának az általános választójog. A szocializmusnak a tőkén nyugvó osztályuralom eltörlése.

A szabadság fogalomnak legkülönbözőbb értelmezésével találkozunk. De ezek nagy részének az a hibája, hogy azt nem a maga egészében, csak töredékeiben tekintetik s a szabadság különböző alakjait nem viszik vissza egységes alapra.

Az egyik meghatározás szerint (Hobbes) a szabadság a mozgás akadálytalansága.

¹ Contrat social II. könyv, XI. fejt.

² L'Esprit des lois XI. könyv, II. fejt.

A mozgás akadálytalansága megvan a testeknek a gravitációnál fogva a föld felé való esésében is. De ez egy, a testen kívül fekvő erő hatása. A szabadság tehát nem a mozgás akadálytalansága, hanem csak az élet akadálytalansága lehet, a miben már benne van az, hogy az állapotváltozás belső erő hatása.

Az emberre nézve azonban a szabadság csak oly életkifejtés lehet, mely az emberi eszmének, lényeknek, minőségnek megfelelő. Mert az állat, a Rousseau-féle természeti állapotban vagyis társadalmon kívül élő ember, a társadalmi életet élő ember egyaránt szabadok. De más mind-egyiknek szabadsága.

Az állat, a természeti állapotban élő ember szabadsága a természetes szabadság, melynél fogva mindent megtehet, mit természeti hajlamai kívánnak, feltéve, hogy más hasonló törekvések ezt nem akadályozzák. Társadalmi lét hiányában ez minden esetben bekövetkezik, ha más nagyobb fizikai erővel rendelkezik.

A természetes szabadságban tehát csak az erősebbnek van szabadsága. Miből világos, hogy a társadalmi léttel minden egyesnek csak oly életkifejtése fér össze, mely nem akadályozza mások hasonló életkifejtését. De az emberi életnek mily kifejthetése az, melyben a szabadság megnyilatkozik? Nyilván csak olyan, mint már mondtuk, mely az ember eszméjének megfelelő. De miben áll ez utóbbi, mi az, a mi által az ember a természeti világból kiemelkedik? Az az ereje, melylyel képes magának öntudatosan célokat tűzni, hogy tartalmát: szellemi és anyagi erőinek mennél teljesebb kifejtését megvalósíthassa, az a képessége, hogy ezt önelhatározással teheti. A szabadság tehát az emberi lényeknek akadálytalan kifejthetése, az ember önmeghatározó élete. A szabadság az emberi eszmének mellőzhetlen eleme. „Lemondani a szabadságról annyi, mint lemondani az emberi minőségről.“³

A szabadság tartalma első sorban negatív: az uralomtól, korlátoztól, kényszertől mentesség.

A szabadságban ezen negatív oldalának előtérbe lépése arra vezetendő vissza, hogy történeti kifejlődésében az érte való küzdelem mint a korlátozástól, kényszertől való mentesülés iránti törekvés jelentkezik.

A szabadság mindenesetre az uralomtól való mentesség is. De nem általában az uralomtól, hanem csak az emberi lényeggel ellentétes, korlátlan uralomtól, kényszerítő tartalomtól mentesség. Az uralomtól mentesség azonban az akarat, cselekvés és ennek tárgya felett uralmat adván, a szabadság nemcsak uralomtól mentesség, hanem maga is uralom, hatalom.

Az egyes részint mint egyén, részint mint a közület tagja jön tekintetbe. Az önmeghatározó életkifejtésnek mindkét minőségében érvé-

³ Rousseau: Contrat social I. könyv, IV. feje.

nyesülni kell s így áll elő a szabadság két fő alakja: az egyéni és a közszabadság: politikai szabadság.

Az egyéni szabadság az ember, a politikai szabadság a polgárnak, a kiből és a ki által a nemzet él, akar és cselekszik, szabadsága.

Az egyéni szabadság emberi rendeltetésünknek önelhatározással valószínűsítése. Az állammal szemben az állami uralomtól, a korlátoktól mentesség bizonyos körben. Annak elismerése az állam által, hogy az egyest bizonyos működési körben hatalmával nem háborgatja. Tehát bizonyos körbeni cselekvésünknek az államhatalomtól mentesítése, sőt védelme, annak biztosítása, hogy abban más egyének sem fognak háborgatni.

A politikai szabadság a nemzetnek önrendelkező élete. Azt jelenti, hogy a nemzeti élet saját tagjainak akaratán nyugszik. Az egyes polgár szempontjából ennek az a képessége, hogy az összesség, a társadalom életére befolyást gyakorolhat.

A szabadság e két főalakját egyaránt csak a legújabb kor valószínűsíti. Mert az ó-kori államban a rabszolgaság intézményénél fogva a társadalom nagy része ki van zárva még az egyéni szabadságból is. A középkorban, az individualizmus előtérbe lépésével, van egyéni szabadság, de a politikai szabadság háttérbe szorul. Csak a legújabb kor szerez érvényt az ember önmeghatározó képességének mindkét irányban, ez által magasabb erkölcsi tartalmat adva az államéletnek.

Az egyesnek, mint embernek, ezen lényegéből folyó szabadsága, az egyéni szabadság a modern államban az alap- vagy sarkalatos jogok elismerése által valósul meg.

Ezek jogot adnak az egyesnek magával az állammal szemben. Azt fejezik ki, hogy az egyes nem olvad fel teljesen az állami létben, alávetettsége korlátolt, bizonyos fokig szükséges önállóságát megtarja az állami létben is. Ily jogok biztosítását az egyes részére sem az ó-, sem a középkor nem ismerte. Az első ily megállapítása a polgár szabadságának, jogainak Angliában történik 1627-ben, majd az „alattvalók jogainak és szabadságainak“ 1689. évi deklarációja által. Ezt követik a tizenhét század végén az egyes északamerikai államok. Az „ember és polgár jogainak“ 1789. évi, oly sokat emlegetett francia deklarációja viszont egészen az északamerikai példa után indul. Azoknak, nevezetesen Virginia állam 1776. évbéli deklarációjának (bill of rights) egyszerű utánpótlása az.

A francia nemzetgyűlés ezeket a jogokat, mint az ember „természetes, elidegeníthetetlen és szent jogait“ jelenti ki.

Az ember szabadnak és jogokban egyenlőnek születik és ilyen marad. Az ember természetes és elidegeníthetetlen jogai: a szabadság, a tulajdon, a biztonság és az elnyomatással szembeni ellenállás. A szabadság azt foglalja magában, mindent megtehetni, a mi nem árt másoknak; ennélfogva minden ember természetes jogainak gyakorlása nem

bírhatja másban határát, mint mások hasonló jogaiban. Ezen határokat csak a törvény állapíthatja meg. Mindenki egyenlő a törvény előtt. Szabadságában csak a törvény értelmében korlátozható, vagy fosztható meg attól. Senkit sem szabad háborgatni véleményeért, vallási meggyőződéseért, míg ezek nyilvánítása a közrendet nem zavarja. Mindenki szabadon kifejezheti szóval, írásban vagy nyomtatásban gondolatait, de a visszaélésért felelős marad a törvény értelmében.⁴

Az „ember és polgár jogai“ francia kijelentésének, az egyéni szabadság tartalmát kitevő jogok ezen első megállapításának az európai kontinensen jelentősége, mint láttuk, nem a nemzetgyűlés ezen tényének eredetiségében rejlik. Az északamerikai demokracziák jönnek először a gondolatra, hogy ezeket, mint új jogokat magával az államhatalommal szemben is megállapítani kell (Angliában ugyanis az idézett kijelentések csak már meglévő szabadságok megerősítései voltak). A polgárjogok francia kijelentésének jelentősége abban a közvetlen hatásban áll, melyet a többi európai államokra gyakorolt. Az „ember és polgár“ jogainak, ezeknek a természetes, elidegeníthetlen és szent jogoknak 1789. évi francia kinyilatkoztatása mindenesetre az a roppant jelentőségű esemény, melyhez fűződve a szabadságnak Európaszerte megvalósulása a tizenkilencedik század folyamán bekövetkezett. Az alkotmányos, szabad állam legelső fellételeként ismerik el, hogy a polgár szabadságát a személyes szabadság, a tulajdon sérthetlensége, a lakásjog, vallásszabadság, sajtószabadság, tanszabadság, egyesülési és gyülekezési szabadság, kérvényezési és panaszjog, a munka, foglalkozás és pályaválasztás szabadságának törvénybe iktatásával megállapítsák és megfelelő intézményekkel biztosítsák.

A lekicsinylés, melylyel e deklarációt a későbbi korok illetik, mondván, hogy kár volt az időt ily pseudofilozófiai közhelyekre vesztegetni (Thiers), arra vezethető vissza, hogy maguk a francziák voltak azok, kik később ez elveket legkevésbé tartották tekintetben.

Az emberjogok francia kinyilatkoztatásával indul meg azonban az a fejlődési folyamat is, mely a tizenkilencedik század folyamán általános érvényesülést szerez annak az eszmének, hogy az egyes ne csak mint ember, hanem mint a köz életére befolyó is szabad legyen. A politikai szabadság eszméjének általános bevonulása az államszerkezetekbe, elsősorban a népképviselő útján, szintén ama nagyjelentőségű eseményhez kapcsolódik. A törvény — mondja az 1789. évi kinyilatkoztatás — az általános akarat kifejezése; minden polgárnak joga van személyesen vagy képviselők által résztvenni annak megalkotásában. Minden polgár egyaránt alkalmazható mindennemű közhivatalra, egyedül a képességet tartva szem előtt. (VI. cikk.) Az államok életére azt a

⁴ Az I., II., IV., VI., VII., X., XI. cikk.

legnagyobb jelentőségű változást, hogy a közhatalomra való befolyás nemcsak a társadalom kiváltságolt elemeinek, a rendeknek jut osztályrészül, hanem ez az egész társadalomra kiterjesztetik, ugyancsak az emberjogok francia kijelentése vezeti be a kontinensen.

Az egyéni szabadság elsősorban azt kívánja, hogy az állam az egyes sarkalatos jogait, mint az emberi lényegből származókat, feltétlenül elismerje. Ezek mind az emberi eszme megvalósulásának, szellemi vagy anyagi ereje szabad érvényesíthetésének mellőzhetlen kívánalmái. Ezen elveknek tehát át kell hatni az egész állami életet, annak minden részét. Nagyon helyesen jegyezte meg a forradalom vihara által trónjától a vérpadra sodort szerencsétlen király: XVI. Lajos, midőn az emberjogok kinyilatkoztatásának szentesítését kívánják tőle (1789 október 6): „Ezek igen jó alapelvek, de igazán csak akkor ítélnélők majd meg, ha valódi jelentőségüket egyes törvények szabatosítják.” Mert valóban hiába jelenti ki az állam, hogy a személy sérthetetlen, a vallás és annak gyakorlata szabad stb., ha egész életét a legapróbb részletekig nem ezen alapelveken nyugvó törvények szerint rendezi be.

Az egyéni szabadság meglétéhez feltétlenül szükséges azonban ezen felül az egyes szabadságának bírói védelme, ha azt akár más egyesek, akár magának az államnak szervei jogtalanul megtámadják. Biztosítják azt e mellett főleg az állami szervek felelőssége s miután az egyéni szabadság minden állam alkotmányának integráns része, közvetve általában az alkotmány biztosítékai.

Az egyéni szabadság megtámadásai: az állami hatáskör szertelen kiterjedése, a rendőrállamszerű mindenbe avatkozás, gyámkodás a polgár egész élete felett, a társadalom szociálisztikus alapon való berendezése, teljes semmivé tétele az anarchizmus.

A mi az elsőt illeti, a szabadság mindenesetre csak az egyéni erő szabad érvényesülése mellett lehetséges. Az államnak ha nem is kizárólagos feladata a biztonság megadása — mint Grotius óta az állambölcsület egyik iránya állítja, melynek nálunk legnagyobb államfilozófusunk: Eötvös József volt szószólója⁵ — mindenesetre ez, a biztonság, a rendfentartás legelső feladata, mert ez teszi lehetővé, hogy az egyesek anyagi és szellemi céljaik elérésére törekedjenek. Az állam azonban az egyéni szabad fejlődésre irányuló egyéni és társadalmi tevékenységnek, ennek minden irányában, csak elősegítője, támogatója, nem egyenesen ennek a működésnek az egyesek helyett végzője lehet, mert ezáltal az egyéniséget semmisíti meg.

A szociálizmus egyenesen azt hirdeti, hogy célja az emberek szabaddá tétele. Mert a szociálizmus szerint a mai állam főleg azt a

⁵ Uralkodó eszmék II. k. II. könyv.

célt szolgálja, hogy a kizsákmányoló osztály a maga uralmát fentartsa, a kizsákmányolt osztályt erőszakosan elnyomásban tartsa (Engels). A szociálizmus, híveinek állítása szerint, mindenkinek megadja a jólét azon minimumát, mely nélkül a szabadság lehetetlen. A szociálista írók szerint a kollektívizmusban a szabadság maximuma és az egyéni tulajdon minimuma lenne meg.

Engels szerint a szociálizmus az ember felemelkedése lesz a kényszerűség birodalmából a szabadság birodalmába.⁶

Ezt azonban csak akkor fogadhatjuk el, ha a szabadságot a lét biztosításában látjuk, a létre való jogban, melynek garantálása a szociálizmus főcélja s mely abban áll, hogy a társadalom minden tagjának elismertetik az az igénye, hogy az emberhez illő létehez szükséges dolgok és szolgáltatások megadassanak neki rendelkezésre állásuk mérve szerint.

A kollektívizmusban a termelési eszközök kivétnek a magántulajdonból és közöseké tétnek. A kollektívista társadalomban a nemzeti termelésnek ez alapon rendszeres szervezése. Miután az állam statisztikai felvételek alapján a fogyasztók szükségletét megállapította, a gazdasági javak egész termelését, forgalmát és fogyasztásba bocsátását vezeti és szabályozza.

A kollektívizmusban a közhatalomnak a mainál sokkal nagyobb működési köre következtében az egyes sokkal inkább meg lenne kötve szabadságában. Az emberi szabadság minden iránya, mihelyt gazdasági javak használatával vagy elhasználásával függ össze, a közhatalom tettségének lenne kiszolgáltatva. Tehát tulajdonképpen az egész szabadság, mert minden emberi tevékenységnek (még a szelleminek, vallásinak is) gazdasági alapja is van.

A kollektívista írók ennek az általános elnyomatásnak vádjával szemben, mely rendszerük ellen felhozott, azzal állnak elő, hogy hiszen arra a nagy tömegre, mely kénytelen béréből tengetni életét és a tőke zsarnokságának van alávetve, ma se lehet beszélni valódi szabadságról. A mai személyes szabadság — mondja Rodbertus⁷ — az emberek legtöbbszörre nem más, mint folytonos függés idegen akarattól, a tőkés akaratától. A kollektívizmus azonban a szabadságnak azt a részleges hiányát, mely a mai gazdasági rendben felfedezhető, általánossá teszi.

Az állami szociálizmusban a javak termelése és forgalmának épp oly teljes szociálizálása van jelen, mint a tiszta kollektívizmusban, azzal a különbséggel, hogy itt a javak értéke nem munkaegységekben határozatik meg, hanem a kereslet és kínálat hatása alatt szabadon alakul

⁶ Anti—Dühring 306. I.

⁷ Das Kapital 216. I.

s nem bon-okban, hanem pénzben fejeztetik ki. A szabadságra ez se lenne sokkal kedvezőbb, mint a kollektívizmus, mert a szükségletek ki-elégítése itt is a közhatalomtól függ.

A szociálizmus a maga nagy hatáskörű bürokráciájával, többségének zsarnoki uralmával a kisebbség felett, munkakényszerével a szolgaságnak oly nyomasztó szervezete lenne, melynek az ember egész lényege ellentmond. Megsemmisíti az egyént és az összeségnek minden önállóság nélküli részévé teszi. „Az egyes részt vesz az egyetem minden ügyeinek vezetésében, önön ügyeinek intézéséből mindazonáltal ki van zárva s az egyén előbb rabszolgája lesz az egyetemnek, hogy aztán mint az egyetem tagjára ráruházhassák a mások fölötti uralkodást“.⁸

A szabadságnak egyenes negációja az anarchizmus, mely törvényt, felsőbbiséget nem ismer. A szabadság azonban nem korlátlanosság; jog, állami fensőbbiség nélkül nincs szabadság, mert biztosság nélkül nem lehet szabadság. A szabadság éppen csak úgy lehetséges, ha van hatalom, mely minden egyes szabadságát a jogszerű korlátok közt megtartja és védelmezi. Már Montesquieu kiemeli, a szabadság nem állhat abban, hogy az ember mindent tehessen, hanem csak abban, hogy azt tehesse, a mit a törvények megengednek.⁹ Törvényes hatalom és törvényes szabadság együttjárók.

Míg az egyéni szabadság az egyes önrendelkező élete, autonómiaja a jogi határok közt, a politikai szabadság a nemzetnek önrendelkező élete. Az egyes polgár politikai szabadsága csak a nemzet szabadságának alakja, melynél az egyes mint az egésznek szerve jelentkezik szabad életének kifejtésében.

Alapja, gyökere mindkettőnek ugyanaz: az ember eszméje, illetve az ebben foglalt önmeghatározó, önrendelkező képesség. A politikai szabadság ugyanis nem más, mint a minden egyesben meglévő önrendelkező képesség momentumának felvétele az összesség, az állam akaratának keletkezésébe és megvalósulásába, az állami hatalomba. Miután az egyesek önmeghatározó, szabad lények, az állami akaratnak hozzájárulásukkal kell keletkezni és valósulni. Az állami uralom ekként az egyeseknek önmaguk feletti uralmává válik.

Parlamenti választójog, önkormányzat, esküdtszék a politikai szabadság megvalósulásának mellőzhetlen részei. És pedig mindhárom egyaránt, mert az egyes nem lehet az állami uralomnak pusztá tárgya annak egyetlen irányában sem, hanem kell, hogy abban aktív részes is legyen. Mindezek mellett a politikai szabadság legteljesebb megvalósulása a parlamenti kormányrendszerben lehetséges, mert a parlamenti kormány-

⁸ Eötvös: Uralkodó eszmék II. k. IV. könyv, IX. fej.

⁹ Esprit des lois XI. könyv, III. fej.

rendszer egyenesen a parlament akarata szerinti kormányzatot jelenti; azt, hogy az államélet irányát a parlament szabja meg. A nemzeti élet itt a maga egészében közvetlenül a parlament, közvetve és végső sorban a nemzettagok többségének akarata szerint igazodik. Igaz, hogy maga a parlamenti kormányrendszer, ha egyszer elfajul, ha párturalom természetétől elválaszthatatlan az a veszélyes lehetőség, hogy a pártérdek uralkodóvá válik a közérdek fölött, bekövetkezik, a legártalmasabb lehet úgy az egyéni, mint a közszabadságra.

A szabadságot, úgy egyéni, mint politikai alakjában, kiváltképpen a demokráciában meglevőnek szeretik tekinteni. Már Aristoteles a demokrácia alapelvevé a szabadságot teszi s ez abban áll, kölcsönösen uralkodni és engedelmeskedni.¹⁰

A demokrácia és szabadság viszonyát természetesen nem a tizen-nyolczadik század végi forradalmi demokráciát tartva szem előtt kell megitélnünk. A forradalom a szabadságra tulajdonképpen nem tett semmit, a minthogy egyáltalán nem alkotott semmit, csak rombolt. Mert egy szabad állam — mint Saint-Just 1794 február 26-án a konvent-ben kijelentette — mindannak lerombolásában áll, mi vele ellentétes. A forradalmi demokrácia annyira tisztelte a szabadságot, hogy halálbüntetést szabott mindenkire, a ki a forradalmi tanoktól eltérő véleményt mer nyilvánítani. A mint a köztársaság egy, az emberek véleménye is csak egyféle lehet.

Kétségtelen azonban, hogy a szabadság maximumát nem okvetlen a demokráciában kell keresnünk. A politikai szabadságét mindenesetre, a mennyiben ez az általános választójog által nyilatkozik, mert ez a demokráciával az alapját képező népszuverénitási elvnel fogva feltétlenül velejár. Bár e részben is jellemző, hogy az általános választójog első behozatala a francziáknál (1792 augusztus 11-iki törvény) a közvetett választással kapcsolatban történt, a mi határozottan nem demokratikus elv. Sajátságos azonban, hogy a demokrácia a politikai szabadságnak az általános választójog alakjában megvalósítását se mindig fogadja el. A északamerikai demokráciák többje a választójognál értelmi és vagyoni cenzust állapít meg. Továbbá a demokrácia, melyet a nemzet kormányzatának neveznek az egész nemzet által, a politikai szabadság megvalósulásának egy másik igen fontos eszköze: az önkormányzat iránt nem igen érez fogékonyságot, a mint ezt főleg a francia demokrácia minden időben mutatta. Önkormányzat helyett a legnagyobb túlzásba vitt bürokratizmust és centralizációt valósította meg mindig, bár ezt a demokrácia tulajdonképpen I. Napoleon 1800. évi nagy közigazgatási reformjából tartotta meg.

¹⁰ Politika VII — VI. — könyv, I. 6.

Hogy még az egyéni szabadságra se feltétlenül a legkedvezőbb a demokrácia, ezt ismét főleg a mai francia demokrácia mutatja. Az egyéni szabadságot nem a polgár alapjogainak bármily ünnepes, szónoki kijelentése teszi valósággá, hanem az, ha az egyes törvénybiztosította jogkörében minden támadással szemben védve van. Minden támadással szemben, tehát magának az államhatalomnak jogtalan beavatkozásával, a kellő jogi határokon túlmenő hatalmával szemben is. És pedig védve van a független bíróság által. Már pedig ezt a francia állam soha sem ismerte. A monarchikus Angliában az egyéni szabadság a bírói jogtalanom általánosságánál fogva hasonlíthatlanul jobban van biztosítva, mint a francia demokráciában.

Az egyéni szabadságra, mint láttuk, a közszabályozásnak mértéktelen kiterjedése, az egyén életviszonyaiba való tulságos állami beavatkozás válhat veszélyessé. Ennek kezdetét viszont egészen rendőrállamszerűen az északamerikai demokráciákban látjuk. A mi megfelel ugyan a népakarat korlátlanúsága elvének, de nem egyezik meg az egyéni szabadsággal.

És mit szóljunk ahhoz, hogy még a XIX. század második felében az északamerikai államok nemcsak fentartják a rabszolgaságot, de törvények rendelik annak büntetését, ki azt állítja, hogy a rabszolgaság nem jog szerint áll fenn. Fentartják azt az intézményt, melyet az európai népek ezer évnél régebben megszüntettek vagy nem is ismertek.

*

Miként a szabadság, az egyenlőség is a társadalom életét mozgó eszmék legfontosabbja lett. Miként a szabadságot, az egyenlőséget is a legkülönbözőbb módon fogták fel, a legkülönbözőbb tartalmat adtak e jelszónak a mögötte rejlő törekvések egyes irányai szerint.

Az egyenlőséget valóban csak így érthetjük meg. Mert magában semmit se jelent. Vagy a legkülönbözőbbet. Egyenlő szabadságot és egyenlő szolgáltságot egyaránt.

Mi az egyenlőség?

A modern, jogegyenlőségi állam egyenlősége minden egyes jogának és kötelességének alap szerint egyenlősége, egyenlő védelem a közhatalom részéről, egyenlő részesedés az állami lét előnyeiben.

A demokratikus egyenlőség minden egyesnek feltétlenül egyenlő politikai értékessége, az egyénben rejlő minőségbeli különbségnek teljes figyelmen kívül hagyásával. Mert minden egyes, már emberi minőségénél fogva, egyenlően képes a közhatalomban résztvenni.

A kommunisztikus egyenlőség a munka és az élvezetek egyenlősége.

Mindenesetre igen nagy különbségek az egyenlőség felfogásában.

Minő legyen tehát az egyenlőség, melyet a társadalmi létben meg kell valósítani?

Feltétlenül ez csak az az egyenlőség lehet, mely az emberi minőségből következik. Mert emberi minőségünkre, rendeltetésünkre egyformák vagyunk. De csakis eddig.

Hogy az egyéni szabadság mindenkire egyenlően biztosítva legyen, a törvény előtt mindenki egyenlő legyen, mindenkire nézve ugyanazon jogrend álljon fenn, a polgári kötelességek egyenlő alapon terheljék, a polgári és politikai jogok egyenlő feltételek mellett illessék az egyese-
ket, mindez az egyenlő emberi minőség következése. Maga az emberjogok 1793. évi francia deklarációja az egyenlőség alatt, midőn ezt az ember természetes és elidegeníthetlen jogai közé sorozva (II. cikk), ezt érti.¹¹ A mint egyáltalán az egyenlőség kívánása a nemzetek életében mint a korábban fennállott rendi kiváltságok megszüntetésére, vagyis a jogi egyenlőség behozatalára irányuló jelentkezik.

A demokratikus vagyis politikai egyenlőség, tehát minden egyesnek egyenlő felhatalmazottsága a köz életére befolyjni, már nem következik emberi minőségünkből. Az alap, melyből kiindul, teljességgel liányzik, t. i. az embereknek természeti egyenlősége.

„Az emberek a természettől és a törvény által egyenlőek“ (III. cikk) — mondja az emberjogok kinyilatkoztatása.

A törvény által igen, de nem a természettől.

A természetben nem az egyenlőséget, hanem inkább a legnagyobb különbségeket látjuk. Mert még az állatvilágban is ugyanazon faj egyedei nem egyenlők, hanem nagyon is különbözők. Még azok közt is, melyeket a természet pompás testtel ajándékoz meg, az egyik szebb, mint a másik; még az erősek közt is egyik erősebb, mint a másik; a bátrak közt is egyik bátrabb, mint a másik és így tovább.

Az emberre nézve a természettől való egyenlőség pedig egyenesen testi és szellemi egyenlőségét jelentené, mely esetben azonban teljességgel megmagyarázhatlan jelenség, hogy vannak szellemóriások és — analfabéták, kiváló testi előnyökkel bírók és — nyomorékok.

Teljességgel bizonyíthatlan tétel tehát, hogy a közhatalomra való egyenlő befolyási képesség a természettől való egyenlőség következménye, mert ezt a képességet a természet egyáltalán nem adja egyenlően. Már pedig nem egyenlőkkel egyenlően elbánni, nem egyenlőség, hanem a nem egyenlőknek, a másoknál kevésbé alkalmasoknak kiváltságolása. Tehát éppen az, mivel a XVIII. század végén hatalmasan feltörő egyenlőségi eszmét szembehelyezték.

Általános érvényüleg teljességgel téves és csak a demokrácia álláspontjáról áll meg az az állítás, melylyel a demokratikus irányú

¹¹ Az 1789. évi deklarációban az egyenlőség nem említetik az ember természetes jogai közt; ld. II. cikk.

íróknál találkozunk, hogy a polgár valódi szabadsága a közhatalomban való részvételben áll és nincs először egyéni szabadság, azután politikai szabadság, mert csakis ez utóbbi az igazi szabadság és a ki ebben nem részes, nem lehet szabad. E szerint a politikai szabadság meg nem adása az egyén részére egyenesen az emberi minőséget támadná meg. Holott az egyforma emberi minőség, egyenlő érték csak minden egyesnek egyenlő jogát jelentheti a köz életére befolyni, a mennyiben erre képes, de nem azt, hogy erre valóban egyformán képes is. Az emberi minőségből ennek csak egyenlő lehetősége, de nem okvetlensége következik.

A demokratikus egyenlőség, vagyis az általános választójognál fogva már emberi minősége következtében egyenlő felhatalmazottsága a köz életére befolyni, csak feltételezi azt az egyenlőséget, mely valóban hiányzik, minden egyesnek egyforma állami képességét, nem ismer semmi különbséget; egyenlősége valóban a számok egyenlősége, mert a társadalom legutolsó rendű tagja szemében épp oly értékű, mint a legkiválóbb.

Bizonyos azonban, hogy a demokratikus egyenlőség eszméje volt az, mely a korábbi rendi, kiváltságokon nyugvó állami rend és egyoldalú osztályuralom megszüntetésére vezetett, a társadalom szélesebb rétegei részére a politikai szabadságot lehetővé tette. Az egyenlőség eszméjét azonban a demokrácia tulajdonképpen a kereszténységtől vette át, mely először hirdeti minden ember egyenlő rendeltetését, méltóságát, melyet aztán a XVIII. század felvilágosodott bölcészete karolt fel.

Egyébiránt bármennyire legyen is a politikai egyenlőség a demokráciával, az alapját képező népfelségi tannál fogva, összeforrvá, azt látjuk, hogy a demokrácia a politikai egyenlőség elvének sem szerez egész általánosságban és minden fentartás nélkül érvényt.

Így az északamerikai unióban a négernek ki vannak zárva a választójogból és Engels találon mondja, hogy ott az alkotmány nem ismer ugyan osztályelőjogot, de elismeri a faji előjogot.

Továbbá ha a választójog az emberi minőségből következik, nem lehetne megtagadható a nőtől sem, a mit pedig a demokrácia ma még túlnyomó részben megtesz.

Érdekes, hogy a francia nemzetgyűlés a legmerekvebben elutasítja 1789-ben a nők kérését a politikai jog megadása iránt (daczára, hogy „az emberek jogokban egyenlőknek születnek“), de az alkotmányt „a feleségek és anyák őrizetére“ bízza. Udvarias tisztelet jár a nőnek, de egyenlőség nem. A lármásabban követelőkre azonban azt mondják: „elles ont oublié les vertus de leur sexe.“

Az állam feltétlenül csak jogi egyenlőséget adhat. A politikai egyenlőség, mely demokráciában az állam természetéből következik,

nem demokratikus formájú államban nem lehet alapelv, de lehet a törekvés célja, mert a nemzeti élet annál tökéletesebb lesz, minél többen képesek hozzájárulni akarátának létrehozásához. Társadalmi, gazdasági egyenlőség azonban lehetetlen, míg a magántulajdonon nyugvó társadalmi rend áll fenn s ennek folytán a javak különböző eloszlása a társadalom tagjai között. Vagyis ezt csak a kommunizmus valósíthatná (bár ez se teljesen), midőn a munkakényszer kimondásával a közös munka eredményéből mindenkinek egyenlő rész jutna.

A gazdasági egyenlőség követelése a szocializmus részéről közvetlenül szintén a francia forradalomhoz s az azt közvetlenül megelőző eseményekhez kapcsolódik.

Nevezetesen ahhoz, hogy éppen az alig megvalósított jogi egyenlőség kimondása után lettek láthatókká azok az igen nagy különbségek, melyek annak dacára az egyesek közt az anyagi javak különböző eloszlása folytán fennállanak, lett láthatóvá a gazdasági, társadalmi egyenlőtlenység.

1789 augusztus 4-ének pár órája elegendő volt a rendi kiváltságokon nyugvó régi uralom teljes megsemmisítésére. Alig van meg azonban a jogi és politikai egyenlőség, a gazdasági egyenlőségre való törekvés jelei mutatkoznak. Erről az emberjogok kijelentése mit sem tud, mert hiszen különben nem sorozhatta volna a magántulajdon sértetlenségét az emberjogok közé (II. cikk).

A kommunisztikus eszmék, melyek a forradalom előtti irodalomban már megnyilatkoztak (Morelly, Mably, Condorcet, Rousseau műveiben), mindinkább előtérbe lépnek. A proletáriátus látja, hogy a jogi és politikai szabadsággal és egyenlőséggel mit sem nyert gazdasági egyenlőtlenége és szolgasága megszüntetésére. Mert micsoda egyenlőség az, midőn az egyik javakban dúsul, míg a másik szűkölködik? Eddig kellett éhezniük, mondták, most jogunk van éhezni. A kommunizmus egész teljességében, rendszeresen kidolgozva jelenik meg Babeufnál, ki a valóságos egyenlőséget (égalité de fait), a nevelés, munka és élvezetek egyenlőségét kívánja és a rémuralom legalább is nagyon közel jár annak megvalósításához.

A kommunizmus a teljes gazdasági egyenlőséget, mint a szabadságnak szerinte egyedül lehetséges eszközét követeli, miután a gazdasági egyenlőtlenység az alsó osztályra nézve a szabadságot kizárja.

Teljes egyenlőséget természetesen még a társadalom kommunisztikus berendezése sem adhatna, mert ez is csak a mai társadalomban található egyenlőtlenységnek fő okát: a gazdasági egyenlőtleniséget tüntetné el. De nem lenne képes eltüntetni sem a testi és szellemi képességek nem egyenlő megléténél fogva előálló különbségeket, sem a társadalom tagjainak teljesen egyenlő társadalmi állását nem teremthetné

meg, mert társadalom szervezet, vezetés nélkül nem lehetséges. Már pedig itt is volnának egyfelől a szervezetben, vezetésben részesek és másfelől vezetettek, alárendeltek.

Teljes társadalmi egyenlőség csak úgy volna lehetséges, ha nemcsak teljes vagyoni egyenlőség lenne, hanem ezenfelül mindenki egyformán végezne mindennemű társadalmi funkciót és erre egyenlő képessége lenne, a mi természetesen soha se fog bekövetkezni. Vagy legfeljebb olyan módon, a hogyan ezt a francziák a forradalomban rendszerré tették. Miután az értelmileg, erkölcsileg, gazdaságilag alsóbbakat nem lehet az értelmileg, erkölcsileg, gazdaságilag felsőbbek nivójára emelni, tehát az utóbbiakat egyszerűen ki kell pusztítani.

Az egyenlőség csak minden egyesnek egyenlő szabadságában állhat, hogy emberi eszméjének tartalmát, képességeit kifejtthesse. Csak az ily egyenlőség lehet a haladás, civilizáció előmozdítója, mert hisz a haladás éppen a lényegében ugyanazon emberinek az egyes természetes és nemzeti személyiségek által különböző, sajátos erők által létrehozott számtalan változata folytán áll elő.

Se az egyes személy, se a nagy nemzetszemélyiségek nem képesek az emberit minden irányában teljesen, tökéletesen valósítani, de hozzájárulnak annak teljesebb valósulásához a számtalan természetes és nemzetszemély egymást kiegészítő munkája által, miből a haladás áll elő.

Az az egyenlőség, mely nem az egyéniségnek, az egyéni képességeknek mindenkire nézve egyenlő feltételek mellett, szabad kifejtésén alapszik, tehát az egyént megsemmisítő kényszerszervezettel megvalósított materiális egyenlőség, nem lehetne a haladás eszköze, csakis a tespedés, az a sivatag mozdulatlan homoktengerének egyenlősége lenne.

A mit Humboldt a jónak, hasznosnak állami túlbeavatkozással mindenkire nézve egyenlően egyenes megteremtésével szemben felhoz, t. i. hogy az ember végső célja: összes tehetségeinek kifejtése, öntökéletesítése, tehát a fejlődés általában csak úgy lehetséges, ha megvan e két feltétel: a cselekvés szabadsága és a helyzetek különfélesége¹² teljes mértékben áll a szociálisizikus irányú egyenlősítési törekvésekre is.

Egyébiránt hogy a haladás nem a társadalom tagjai közti minden tekintetbeni egyenlőségben, hanem ellenkezőleg a különbözőségben áll, a történeti fejlődés eléggé mutatja. A kezdetleges társadalmakban a minden téreni mennél nagyobb egyenlőséget látjuk. A fejlődés azután az egyenlőtlenység felé vezet az egyeseknek a társadalmi javakban, funkciókban különböző mérvű részesedése következtében.

A társadalmi, gazdasági egyenlőtlenység sehol sem oly kirívó, mint

¹² Die Grenzen der Wirksamkeit des Staats II.

a demokráciában, mert a jogi és politikai egyenlőség nem tudják megakadályozni, hogy a legnagyobb társadalmi egyenlőtlenység, a tőke, a plutokrácia társadalmi uralma ne foglaljon helyet. Jól látták ezt már Aristoteles és Rousseau, mindketten oda nyilatkozván, hogy a demokrácia szabadsága és egyenlősége illuzósiussá válik a nagyobb vagyoni különbségek által. Eötvös pedig világosan látja a veszélyt, mely a népszuverenitáson, politikai egyenlőségen nyugvó demokratikus államot a társadalmi egyenlőség felé kergeti.¹³

S valóban a demokráciának ez a legnagyobb problémája, hogy egyenlősítő iránya kommunizmusra ne vezessen, mely minden egyéni erőnek, képességnek, az egyéniségnek és szabadságnak megsemmisítése.

*

A szabadság és egyenlőség viszonyának megítélésében is a legellentétebb nézetekkel találkozunk.

Némelyek szerint feltétlenül együttjárnak, mások szerint egyenesen kizárják egymást. Némelyek a szabadságból akarják levezetni az egyenlőséget, mások viszont az egyenlőségből a szabadságot.

Valójában úgy áll a dolog, hogy a szabadság és egyenlőség csak túlzásaikban, az abszolúttá válásra való törekvésben zárják ki egymást. Mert az egyesnek abszolút szabadságra törekvése mellett másnak az övével egyenlő abszolút szabadsága meg nem állhat, tehát nem lehet egyenlőség.

Viszont az abszolút egyenlőségre törekvés, miután ez sem testi, sem szellemi tekintetben nem lehetséges és így csak gazdasági egyenlőségről lehet szó, a szabadságot öli meg, a mint ez a kommunizmus deszpotizmusában bekövetkezne. Mert minden feltétlen egyenlőség szükségképen csak zsarnoksággal lehetséges. Egy ember zsarnoksága a többiek felett, vagy az összeség zsarnoksága az összeség felett.

A szabadság és egyenlőség belső kapcsolatát legjobban látjuk a következőkben:

Az egyenlőség feltétlenül az emberi minőség, rendeltetés egyformaságát, erőink kifejtésére való egyforma lehetőséget jelentvén, mint ilyen összeesik a szabadság egyéni alakjával. Viszont a szabadságért való törekvések, küzdelmek egyenesen arra irányultak, hogy a társadalomnak azon elemei, melyek nem lévén kiváltságosak, nem voltak szabadok, ezt a szabadságot megnyerjék az által, hogy ők is megnyerjék mindazon jogokat, melyekkel addig csak a felsőbbek, a kiváltságosak birtak, vagyis szabadság utáni törekvésük mint a felsőbbekkel való egyenlőség utáni törekvés nyilvánult.

„A szabadság — mondja b. Eötvös, ki. A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra cz. nagyszabású művében e kérdésekkel

¹³ Uralkodó eszmék I. k. II. fejt.

oly mélyrehatóan foglalkozott — nem egyéb, mint az egyénnek adott lehetőség, hogy saját erőit s a mi körülé van, önválasztotta céljai elérésére fordíthassa. Az egyenlőség fogalma, mely a szabadságé mellett foglal helyet, — sem háttérbe nem szorítja azt, sem értelmét nem változtatja, hanem csak azon általános meggyőződést idézi elő, hogy különbség nélkül minden ember jogosítva van szabadságra, azaz ereje szabad használására.¹⁴ S bár korábban a szabadság és egyenlőség ellentétét állítja fel, ezt tulajdonképpen csak a korlátlan egyenlőségre érti.¹⁵

Szabadság és egyenlőség nem zárják ki egymást, sőt egymást feltételezik mindaddig, míg mindkettőnek az állami léttel, az ember eszméjével, a társadalmi fejlődéssel összeférő megvalósulásáról van szó.

Szabadság lehetetlen jogi egyenlőség nélkül. Jogi és politikai egyenlőség lehetetlen egyéni és politikai szabadság nélkül.

Ha szabadsága csak egy embernek van (abszolutizmus), vagy keveseknek (arisztokrácia), nem lehet egyenlőség. Ha csak kevesen egyenlők, nem lehet szabadság.

Egyik sem vihető túlzásba a másik rovására.

A nemzetek életére a legnagyobb fokban vészthozóvá válhat, ha a két lángoló égi testként világító, hatalmas eszme közül az egyik annyira elvakítja az embereket, hogy azt a másik rovására igyekeznek érvényesíteni. Példa erre a francia forradalom, mely az egyenlőségért megölte a társadalmak fejlődési útját bevilágító másik hatalmas bolygót: a szabadságot.

A történeti fejlődés elfogulatlan szemlélete arról győz meg, hogy a szabadság és egyenlőség a társadalomban mindinkább terjed. Csak hasonlítsuk össze a mai modern jogegyenlőségi közszabadsági államot az ó-kori állammal, melyben a rabszolgaságot és még a szabad emberekre nézve is az egyesnek az állam által való úgyszólván teljes elnyelését látjuk, hasonlítsuk össze a rendi állammal, mely a társadalom egyes részei közt a legnagyobb különbségeket, a politikai szabadság hiányát mutatja és nem lehet más ítéletünk. Azok az államszerkezetek, melyekben csak egy ember szabad, vagy ez csak a társadalom felsőbb rendjére terjed ki: az abszolút királyság és az arisztokratikus államforma a kulturvilágban végképp eltűntek.

Úgy a szabadság, mint az egyenlőség eszméjének megteremtésében és kifejlesztésében a kereszténységnek jut nevezetes szerep, mert a szabadságot mint az embert emberi minőségénél fogva megilletőt tekinti, minden ember egyenlő rendeltetését, méltóságát hirdeti s az első küzdelmet a szabadságért az egyház tagjai vívják a római állammal szemben vallásuk szabadságáért.

¹⁴ Id. m. II. k. IV. könyv, XIII. fejt.

¹⁵ Id. m. I. k. II. fejt.

A szabadság terjedését látjuk abban, hogy az államhatalom az egyesnek természetes cselekvési szférájába nem avatkozik, az egyes biztosított állást nyer nemcsak más egyesekkel, hanem magával az államhatalommal szemben is s ez utóbbi szerveinek a jogi határokon túlmenő hatalomgyakorlását a független bíróság a kellő határok közé visszaszorítja. A politikai szabadság, a műveltség fejlődésével párhuzamosan, a társadalomnak mind több tagjára terjesztetik ki.

Az egyenlőség terjedését látjuk abban, hogy mind nagyobb lesz a társadalom összes tagjainak egyenlő szabadsága képességeiknek, erejöknek egyenlő feltételek mellett kifejtésére. Még a társadalmi, gazdasági egyenlőtlenséget is igyekszik a modern állam a társadalmi igazságosság elvét megvalósítani hivatott helyes szociálpolitikája által enyhíteni.

Azt mondani, hogy a mai államban azért nincs és nem lehet szabadság és egyenlőség, mert a mai állam az erősebbek uralma a gyengébbek felett (a mint ezt főleg a szociálizmus hangoztatja), álomországba való, utópisztikus okoskodás azért, mert másféle állam a valóságban sohase volt és tekintve, hogy a társadalmat, államot emberek és nem — mint Rousseau a tökéletes demokráciára kívánta — isteni lények alkotják, sohasem lesz. Mert az állam irányát túlnyomó részben mindig a társadalom uralkodó része szabta meg és fogja megszabni. Másféle állam csak eszményileg lehetséges, nem a valóságban. És ha a mai állam a szellemileg, gazdaságilag felsőbbek uralma az ily szempontból alsóbbak felett, a szociálista állam még erősebb osztályuralom lenne, de ennek megfordítottja: a ma alsóbbak uralma a ma felsőbbek felett.

Hogy azonban az államnak ez a bizonyos fokig osztályuralmi megmásíthatlan jellege a szabadságot és egyenlőséget — azt az egyenlőséget, mely a társadalom évezredekre visszamenő mai alapjain lehetséges s mely az ember eszméjének megfelelő — nem zárja ki, azt ismét éppen a mai modern állam mutatja.

A nemzeti élet legfőbb problémája lesz mindig: az államban szükséges szabadságot és lehetséges egyenlőséget harmonikusan valósítani.

(Kolozsvár.)

Balogh Arthur.